

סוסיתא ותחומה חידושים בתום 18 שנות מחקר

אוניברסיטת חיפה מוזיאון הכט

27 מכתמים
MICHMANIM

December 2017 • כסלו תשע"ח

סוסיתא ותחומה חידושים בתום 18 שנות מחקר

מוזיאון הכט
HECHT MUSEUM

סוסיא ותחומה חידושים בתום 18 שנות מחקר

עורך הגיליון המיוחד: מיכאל איזנברג
חברי המערכת המדעית לגיליון המיוחד: ארתור סג"ל, דני שיאון, אורית פלגברקת
מערכת מכמנים: גדעון פוקס, עדי ארליך, עינת עמבר-ערמון
מרכזת המערכת: פרי הראל

עריכה לשונית נוסח עברי: ישראל רונן
עיצוב: נגה מזרחי
הדפסה: דפוס מילניום אילון בע"מ

המעוניינים לפרסם במכמנים מתבקשים לפנות למערכת לקבלת הנחיות
כתובת המערכת: מוזיאון הכט, אוניברסיטת חיפה
שד' אבא חושי 199, הר הכרמל, חיפה 3498838
טל' 04-8257773
plivne@univ.haifa.ac.il
<http://mushecht.haifa.ac.il/michmanim/michmanim.aspx>

שער עברי: רמת הר סוסיא והכנרת ממערב (צילום מ' איזנברג)
שער אנגלי: הר סוסיא, נחל עין־גב החותר למרגלותיו והכנרת ממערבו. מבט לכיוון דרום (צילום מ' איזנברג)

תוכן עניינים

שונית נטר־מרמלשטיין פתח דבר	4
מיכאל איזנברג דבר העורך	6
מיכאל איזנברג סוסיתא בתום 18 עונות חפירה	7
ארתור סג"ל תוכניתה ונופה העירוני של סוסיתא הרומית	25
נטע וקסלר ושמואל מרקו רעשי אדמה היסטוריים בצפון ישראל והשפעתם על היפוס־סוסיתא	35
הנדריק ברון ואורן זינגבוים מצודת הרוקאד - מצודה הלניסטית בדרום הגולן	46
מיכאל איזנברג דמותה הצבאית של סוסיתא - ממצודה תלמית לפוליס סלאוקית	57
ארלטה קובלבסקה ומיכאל איזנברג בתי מרחץ רומיים בסוסיתא ובדקפוליס	70
יניב שאואר מטבעת העיר אנטיוכיה היפוס (סוסיתא)	81
מיכאל אזבנד כלי חרס מצויים מהתקופה הרומית מחפירות סוסיתא	89
תקצירים בעברית של המאמרים באנגלית	109
אדם פאזוט מחקר גיאוגרפי־מרחבי של תחום אנטיוכיה היפוס מהתקופה ההלניסטית ועד התקופה הביזנטית	
מארק שולר המבן הצפון־מזרחי והנצרות בסוף העת העתיקה בהיפוס־סוסיתא	

מטבעת העיר אנטיוכיה היפוס (סוסיתא)

יניב שאואר

מוזיאון ישראל, ירושלים

yanivsc@imj.org.il

הקדמה

מגוון טיפוסיהם. מאז פרסום זה נתגלו ופורסמו עוד טיפוסים רבים על מטבעות שנטבעו בעיר בתקופה הרומית (Spijkerman 1978: 160-179; Meshorer et. al. 1985: 74-75; Meshorer 2013: 174-177). כן נחקרה בהרחבה המשמעות המיתולוגית של הדימויים השונים שהופיעו על גבי מטבעות העיר (Lichtenberger 2004a; Lichtenberger 2004b). למרות כל אלה טרם פורסם קורפוס מקיף על כלל מטבעות העיר.

מניין העיר והמטבעות העירוניים

בשנים 64-60 לפנה"ס, בפיקודו של המצביא פומפיוס, השתלטה רומא בהדרגה על אזור סוריה, עבר הירדן ויהודה. פועל יוצא של השתלטות זו היה ייסודן וייסודן מחדש של ערים רבות. כמעט כל הערים הללו החלו למנות את שנותיהן מהשנה שבה נוסדו או נוסדו מחדש בידי פומפיוס או ממשיכו גבניוס, והדבר מתבטא גם במטבעות שהן טבעו (Stein 1990: 26; Burnett, Amandry and Ripollès 1992: 582-583).

העיר אנטיוכיה היפוס נהגה אף היא בדומה לערים האחרות באזור והחלה אז למנות את שנותיה. את העדות הטובה ביותר למניינה אנו מוצאים על מטבע של העיר המציג את דיוקנו של הקיסר אלגבלוס (218-222 לספירה) המציין את "שנת 285" למניין העיר (איור 1; Seyrig 1959: 70-71).

כאשר בוחנים את שנות שלטונו לעומת התאריכים האפשריים לייסוד העיר ולראשית מניין שנותיה המסקנה היא, שמטבע זה הוטבע בשלהי שלטונו.

טביעת מטבעות עירוניים רווחה מאוד במזרח האימפריה הרומית, שם השתרש הנהג לשימוש במטבעות כבר בתקופה הפרסית (מהמאה ה' לפנה"ס), ובעיקר לאחר כיבושי אלכסנדר וייסוד המחלכות ההלניסטיות.

בתקופת שלטון האימפריה הרומית התרחבה תופעה זו, וערים רבות קיבלו את הזכות לטבוע מטבעות בעצמן ולצורכיהן. מטבעות אלה נעשו בעיקר מברונזה, והזכות לטבוע הוסיפה מחד גיסא יוקרה ורווחיות לערים אלה, ומאידך גיסא אפשרה לשלטון הרומי המרכזי לחסוך בהוצאות הגדולות שהיו כרוכות בטביעה ובהובלת כמויות גדולות של מטבעות (Harl 1996: 106-107).

בפוליס אנטיוכיה היפוס (סוסיתא) פעלה מטבעה שטבעה מטבעות ברונזה מקומיים משלהי המאה הא' לפנה"ס ועד ראשית המאה הג' לספירה בימי שלטונו של הקיסר אלגבלוס (Elagabalus). על רוב מטבעות העיר מופיעה על פני המטבע דמותו של הקיסר, ועל גב המטבע - סוס, ובנוסף דמויות מיתולוגיות, כגון טיכה, פֶּגַסוס (הסוס המעופף), זאוס ואלה אחרת, שעדיין לא זוהתה.

תולדות המחקר

מטבעות העיר סוסיתא זוהו לראשונה והתפרסמו בידי הארכיאולוג וחוקר המטבעות הנודע פליסיאן דה סוסי *Numismatique de la Terre-Sainte* (de Saulcy 1874: 344-347). בספרו זה נעשה הניסיון הראשון לקטלג בשיטתיות את מטבעות ערי ארץ-ישראל, עבר הירדן, סוריה ופניקיה על

אחרות במרחב, ומטבעות מסוג זה היו מברונזה בעריך הקטן ביותר.⁶

מימי נירון ועד אלגבלוס (67-222 לספירה)

הקיסר הראשון שדיוקנו הופיע על מטבעות סוסיא היה נירון. מטבעות אלה מתוארכים לשנת 67/8 לספירה והוצע שהם הוטבעו ככל הנראה בשל אירועי המרד הגדול (Meshorer et al. 2013: 174). על דגם הסוס, הדומה לזה שבמטבעות היפוס הראשונים, נוסף דגם חדש, וזה התמיד בהופעתו על מטבעות העיר כמעט לאורך כל תקופת פעילותה של המטבעה. דגם זה מציג את האלה טיכה אוחזת במושכות סוס. עם הדגם החדש הופיע גם נוסח חדש לכתובת, המציינת את שם העיר: "של אנשי אנטיוכיה אשר בהיפוס" (איור 4). ייתכן שנוסח זה נועד להדגיש שהעיר נוסדה מחדש בימי שלטון הסלאוקים באזור (Lichtenberger 2004b: 107-109). בימיו של טיטוס הופיעה לראשונה דמותו של פגסוס (איור 5), וייתכן שנבחר כדי לבטא את רצון תושבי העיר לחבר את עברם לזה של העולם התרבותי

כלומר סמוך לשנת 38/7 לפנה"ס (Lichtenberger 2004b: 106; Meshorer et al. 2013:174-175).

לעומתם, בתוספת קצרה לדו"ח של העונה התשיעית של חפירות סוסיא מציע ברמן לתארך את המטבע למאה הא' לספירה, לתקופת שלטונם של הקיסרים מן השושלת הפלאבית, ולפי הצעתו, כפי התמר היא סמל תעמולתי לציון הניצחון הרומי על יהודה במרד הגדול (Berman 2008: 162). לאחרונה התגלה מטבע עם כתובת ברורה (איור 3), וזו מחזקת את הדעה ולפיה המטבע הוא מן המחצית השנייה של המאה הא' לספירה.⁴

עד הופעת המטבע הזה, האות $\bar{A}$ לא נראתה בבירור ולכן, כאמור, השלימו על סמך שרידיה את הכתובת ל- $\bar{A}HNWN$. ואכן כתובת זו היא המפתח להבנת התיארוך המאוחר יותר למטבע. משמעות הסימן אינה ברורה, והסימן הזה מופיע שוב רק על מטבעות הקיסרים טיטוס (79-81 לספירה) ודומיטיאנוס (81-96 לספירה).⁵ הטבעת מטבעות עם דגמים שלא כללו את דיוקנו של הקיסר בצד הפנים אומנם לא הייתה נרחבת בתקופת הקיסרות, אך גם לא נדירה, והתופעה מוכרת גם בערים

איור 4: פנים דיוקן נירון לימין, עטור זר, והכתובת: $\bar{A}HNWN$ [נירון קלאודיוס] (טביעת רכב עגולה עם ראש לימין). גב טיכה ניצבת לשמאל ליד סוס ואוחזת במושכותיו, והכתובת: $\bar{A}HNWN$ ANTIOXENON TON IPOC, התאריך מימין: AAP (67/8 לספירה).⁷ מוזיאון ישראל מס' 2016.44.36634 צילום © מוזיאון ישראל, ירושלים על ידי פי' לני.

איור 3: פנים דיוקן טיכה לימין, חובשת כתר חומות ומצועפת. גב כף תמר, וכתובת: $\bar{A}HNWN$ ("של אנשי היפוס"). האות $\bar{A}$ (אלפא) מיושרת (צילום ב' באולין).

4 תודתי לב' באולין על שהסב את תשומת ליבנו למטבע הנמצא ברשותו ושלח לנו את התצלום.

5 ראו בהמשך פירוט על מטבעותיהם.

6 ראו למשל דיון על המטבעה של בית שאן (Barkay 2003: 49-53), ועל התופעה בכללותה (Johnston 1985).

7 מטבע מסוג זה התגלה בחפירות סוסיא (Berman 2009: No. 13).

היווני, בדומה לערים אחרות במרחב. הדבר נעשה על ידי ייחוס שם העיר למסורת מיתולוגית העוסקת בסוס הפלאי (Lichtenberger 2004b: 114-116).⁸ דגם זה של סוס, היינו פגסוס ללא דמות נוספת לידו, החליף את דגם הסוס הקדום, שלאחר ימי דומיטיאנוס חדל להיטבע לבדו, עד ימיה האחרונים של המטבעה בימיו של הקיסר אלגבלוס.

רק בימיהם של הקיסרים טיטוס ודומיטיאנוס מופיעה כאמור התוספת של האות Α. לרוב זו אינדיקציה למספר או לתאריך, אך המשמעות של הסימן במטבעות הקיסרים האלה טרם הובררה. סימן זה מופיע גם על טיפוס מיוחד של מטבעות הקיסר דומיטיאנוס ובו נראית טיכה אוחזת זר (איור 6).

יש מי שהציעו כאמור שטיפוס זה נטבע כזכר למאורעות המרד הגדול (Lichtenberger 2004b: 113). העובדה שעדיין לא התגלו מטבעות עם דמותו של הקיסר אספסיאנוס, והעובדה שטיפוס זה אינו מופיע בתקופתו של הקיסר טיטוס מותירות סברה זו בסימן שאלה. היות שדומיטיאנוס עצמו לא נטל חלק בדיכוי המרד עולה האפשרות שדגם זה נבחר לייצג ניצחון כלשהו של דומיטיאנוס עצמו, למשל זה של שנת 83 לספירה על השבטים הגרמנים, ניצחון שזיכה אותו בתואר גרמניקוס.⁹ וכך, אף על פי שמטבע זה אינו נושא תאריך, אפשר אולי לשייכו לשנה זו.

לאחר ימי דומיטיאנוס פסקה טביעת המטבעות במטבעה לזמן מה והיא חודשה רק בימי אנטונינוס פיוס, ומזמנו היא המשיכה לפעול כמעט ברציפות עד ימי אלגבלוס. בשנות שלטונם של הקיסרים מרקוס אורליוס (161-181 לספירה) ולוקיוס ורוס (161-169 לספירה) נוספו שני דגמי מטבעות. הראשון מתאר את טיכה אוחזת בידה סוס קטן.¹⁰ הדגם השני, שנטבע בעריך קטן יותר, הציג רק את ראשו של סוס ולא סוס מלא (איור 8).

איור 5: פנים דיוקן טיטוס לימין, עטור זר, והכתובת: ΑΥΤΟ ΤΙΤΟΥ ΚΑΙ [אאוטו]קרטור] טיטוס קין[ר]. גב פגסוס מעופף לשמאל, והכתובת ΗΜΑΝ ΧΑΧΟ בשטח ימין Α. דגם זה של סוס, היינו פגסוס ללא דמות נוספת לידו, החליף את דגם הסוס הקדום, שלאחר ימי דומיטיאנוס חדל להיטבע לבדו, עד ימיה האחרונים של המטבעה בימיו של הקיסר אלגבלוס. מוזיאון ישראל מס' 2016.44.36639 (צילום © מוזיאון ישראל, ירושלים על ידי פ' לני).

איור 6: פנים דיוקן דומיטיאנוס לימין, עטור זר, והכתובת: ΔΟΜΙΤΙΑΝΟΥ ΚΑΙ ΚΑΡΑ. גב טיכה ניצבת לשמאל, מחזיקה קרן שפע זר בידה המושטת, והכתובת: ΗΜΑΝΧΑΧΟ; בשטח שמאל Α. מוזיאון ישראל מס' 2016.44.36640 (צילום © מוזיאון ישראל, ירושלים על ידי פ' לני).

איור 7: פנים דיוקן קומודוס לימין, והכתובת: ΑΥΡ Κ Μ ΑΥ ΚΟΜ ΑΝΤ. גב טיכה ניצבת לשמאל, מחזיקה קרן שפע וסוס בידה המושטת, והכתובת: ΑΝΤ ΠΡ ΙΟ ΙΕΡ ΑΥ; תאריך בשטח: ΗΜC (שנת 248 = 184/5 לספירה) מוזיאון ישראל מס' 2016.44.36657 (צילום © מוזיאון ישראל, ירושלים על ידי פ' לני).

8 על דגם זה ראו גם בהמשך.

9 לנושא זה ראו למשל Rocca 2011-14.

10 מטבעות דומים התגלו גם בחפירות החדשות בסוסיאטא. ראו למשל Berman 2014: No. 21.

11 זוהי תחילה כדמות אישה (Spijkerman 1978: No. 11), אך זיהויו כזאוס מתקבל יותר על הדעת (Lichtenberger 2004b: 111).

איור 8: פנים דיוקן לוקילה (אשת קומודוס) לימין, והכתובת: ΛΟΥΚΙΛΛΑ ΣΕΒΑΣΤΗ. גב ראש סוס לימין, והכתובת: ANTONINVS PAVS AVGVSΤVS SEBASTVS. מוזיאון ישראל מס' 2016.44.36654. © מוזיאון ישראל, ירושלים על ידי פ' לנו.

איור 9: פנים דיוקן אלגבלוס לימין, עטור זר ולבוש שריון וגלימה, והכתובת: ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ ΑΝΤΩΝΙΝΟΥ. גב זאוס ניצב לשמאל במרכז מקדש טטרסטילי, פנסוס ניצב לשמאל לרגלי זאוס, ומסביב הכתובת: ΑΝΤΙΟΧΙΑΝΩΝ ΠΑΤΡΙΣΤΕΡΩΝ. למעלה גמלון מקדש והכתובת: ΖΕΥΣ; למטה הכתובת: ΑΠΟΘΗΚΗ. מוזיאון ישראל מס' 2016.44.36661. © מוזיאון ישראל, ירושלים על ידי פ' לנו.

איור 10: פנים דיוקן אלגבלוס לימין, עטור זר ולבוש שריון וגלימה, והכתובת: ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ ΑΝΤΩΝΙΝΟΥ. גב דיוקניהם של זאוס ושל אלה כלשהי פונים זה אל זה, והכתובת: ΑΝΤΙΟΧΙΑΝΩΝ ΠΑΤΡΙΣΤΕΡΩΝ. (בכתב ראי): ΑΝΤΙΟΧΙΑΝΩΝ ΠΑΤΡΙΣΤΕΡΩΝ. מוזיאון ישראל מס' 2007.42.26189. © מוזיאון ישראל, ירושלים על ידי פ' לנו.

כאן נוסף על שם העיר ציון היותה עיר קדושה ובמעמד של עיר מקלט (Dvorjetski 2014: 52-53) וראו כתובת באיורים 7-8). זכות מוקנית זו מביאה אותנו לבחון טיפוס נוסף ממטבעות העיר, זה הנושא את דמותו של זאוס. דמותו מופיעה לראשונה במטבע של פאוסטינה הצעירה אשת הקיסר מרקוס אורליוס. במטבע זה הוא נראה כדמות יושבת על כס, פונה לימין, בדומה לתיאור זאוס האולימפי, ושלמקדשיו ניתנה במקרים רבים זכות המקלט.

האל זאוס נחשב פטרון השושלת הסלאוקית מימיו של אנטיוכוס הרביעי, ולכן אין זה מפתיע אם נבנה בה מקדש לכבודו בימיו או בימי יורשיו (Lichtenberger 2004b:112). רמז ברור יותר לכך שבשלב כלשהו בתולדות העיר הוקם בה מקדש לזאוס מובחן במטבעותיו של לוקיוס ורוס (Spijkerman 1978: 14, No. 172-173). על גבי הגמלון של מקדש טטרסטילי מופיע השם "זאוס", ובתחתית המקדש מופיע התואר Arotiosios "החורש" (ראו איור 9, מטבע מימי אלגבלוס).

לפי האיקונוגרפיה נראה שזהו אל מקומי לאחר תהליך של סינקרטיזם, אבל בעת טביעת המטבע הוא זוהה ככל הנראה עם היבט מסוים או תכונה מסוימת של האל זאוס (Lichtenberger 2004b: 110-111).

זאוס מופיע יחד עם אלה לא מזוהה גם על גב הטיפוס האחרון שאסקור כאן (איור 10). המטבעות הראשונים שאנו מוצאים עם טיפוס זה מוכרים לראשונה מתקופתו של אנטונינוס פיוס (138-161 לספירה), ודגם זה הוסיף אף הוא להופיע עד סוף ימי המטבעה של סוסיתא (Spijkerman 1978: No. 40, 6).

מוסכם שהדמות המזוקנת מייצגת את זאוס, אך אין זיהוי ודאי של הדמות הנשית היות שאין היא נושאת כל חפץ או סימן היכר מזהים. אפשר שזו אלה מקומית כמו עשתורת מאחר שגם זאוס המקומי הוא שילוב של אל מקומי עם אל יווני (Meshorer 1985: 75, No. 201).

הדבר חשוב על אחת כמה וכמה בבואנו לדון במטבעות הברונזה שטבעו הערים ברחבי האימפריה הרומית כטביעה מקומית, ולא כחלק מהמערך השלטוני הרומי האימפריאלי. הם אומנם היו נדבך מרכזי בכלכלה של האזור (Burnett 1987: 97-124; Harl 1996: 58-65), אך העובדה שנועדו לתפוצה מוגבלת יותר מהמטבעות האימפריאליים ומאחר שלא תמיד נשמר רצף של טביעה, מקשה על הבנת הסיבות בטביעת מטבעות אלה בשנים שבהן הוטבעו.

בטבלה א מובאים המקומות שנחפרו בארץ ושהתגלו בהם מטבעותיה של מטבעת סוסיתא. הימצאותו של מטבע באתר מסוים אינה מצביעה בהכרח על יחסי מסחר בין המקום לעיר שטבעה את אותו מטבע (Syon 2015: 49), אך עשויה לרמוז על קבלתו כאמצעי תשלום.

הטיפוס הנפוץ ביותר בסוף ימיה של המטבעה הוא דמות פגסוס המעטרת גם את המטבע המאוחר ביותר שנטבע במטבעה בשנת 222 לספירה בימיו של הקיסר אלגבלוס. שלא כמו בהופעותיו הראשונות בימי טיטוס, שבהן הוא נראה במהלך מעוף, פגסוס ניצב הפעם פרוש כנפיים ובמלוא הדרו (איור 1). לאחר מותו של אלגבלוס פסקה טביעת המטבעות בסוסיתא. סגירת המטבעה נבעה ככל הנראה מהקריסה המוניטרית והשלטונית שהתרחשה באמצע המאה הג' לספירה, אז גם נסגרו בשלבים מטבעות רבות אחרות, עד המעבר לשיטה מוניטרית חדשה (על כך ראו: Burnett 1987: 63-65).

תפוצה

דיון בתפוצת המטבעות במרחב ובתמונה הכלכלית המצטיירת ממנה מחייבים להביא בחשבון גורמים אחדים העשויים להשפיע על תוצאות המחקר.¹²

מס' מטבעות	מוצא		מס' מטבעות	מוצא	
1	כורזים	15	1	אוהלו	1
1	לגיו	16	1	תל אשקלון	2
1	ח' לוביה	17	2	בית ציידא	3
10	ח' מגדל	18	7	בית שאן	4
3	מירון	19	1	גמלא	5
1	ח' נצר אלדין	20	1	תל דבר	6
1	עכו	21	6	ואדי חמאם	7
2	ח' עמרית	22	1	חמת גדר	8
1	קיסריה	23	1	חספין	9
1	קצרין	24	3	טבריה	10
25	היפוס-סוסיתא	25	1	ח' טרבנת	11
¹³ 1	ח' מג'דוליה	26	1	תל ינעם	12
¹⁴ 1	גרש	27	1	ירושלים (חפירות הכותל)	13
77	סך הכול		1	כביש חמת גדר - צמח	14

טבלה א: תפוצת מטבעות אנטיוכה היפוס (הנתונים באדיבות רשות העתיקות).

¹² למחקר מקיף על תפוצת המטבעות בגליל ראו Syon 2015.

¹³ תודה למ' אזבנד על המידע.

¹⁴ Clark et al. 1986: 257 14.

ועליו דיוקן נירון מחורבת עומרית) כי תקופת השיא של פעילות המטבעה הייתה מאמצע המאה ה' ועד אמצע המאה ה' לספירה, בדומה לשאר המטבעות העירוניות במרחב הזה (Syon 2015: 219).

סיכום

מטבעת אנטיווכיה היפוס טבעה מטבעות במשך כ־300 שנים. מהדגמים שהוטבעו אפשר ללמוד על עולמה התרבותי והדתי של העיר, החל בבחירת הסוס המסמל את שם העיר, דרך השימוש בפגסוס כדי ליצור זיקה לעבר המשתלב במרחב היווני, וכלה בהצגת זאוס כאל חשוב של העיר. הכתובות שעל המטבעות מציגות אף הן את ההתפתחות ואת השינויים שחלו במעמדה של העיר עם השנים, למשל היותה במעמד של עיר מקלט. למרות מספרם המועט של מטבעות אנטיווכיה היפוס במרחב, ואולי דווקא בשל כך, נוצרת תמונת תפקידה של מטבעה עירונית במרחב.

המקום שנתגלו בו רוב מטבעות אנטיווכיה היפוס הוא באופן טבעי העיר עצמה, כשבמקום השני ניצבת מגדל, השוכנת בעברה האחר של הכנרת. ואולם תמונה זו בעייתית מכיוון שבמקרה של מגדל נתגלה מטמון מטבעות (Meshorer 1976) לעומת האתרים האחרים המשקפים ממצא בודד. ועם זאת, עצם המטמון מלמד שמטבעות העיר התקבלו כאמצעי תשלום לגיטימי גם מעבר לתחומה.

המקום השלישי מבחינת מציאת מטבעות סוסיתא הוא ניסה־סקיתופוליס (בית שאן). המספר הרב למדי שנמצא בה ניתן להסבר בהיותה של בית שאן מרכז עירוני גדול וחשוב, ולכן מצופה למצוא בה מספר גדול של מטבעות. באופן דומה אפשר להסביר את מספר המטבעות שנתגלו בוואדי חמאם, שהיה כפר גדול בתקופה הרומית.

ממצא של מטבעות בודדים מתרכז בעיקר באזורים הסובבים את הכנרת ובגולן. בחינת תאריכי המטבעות שנתגלו מלמד (חוץ ממקרה בודד של מטבע היפוס

איזנברג, מ' (2017). דמותה הצבאית של סוסיטא - ממצודה תלמית לפוליס סלאוקית, מכמנים 27: 57-69.

- Barkay, R. (2003). *The Coinage of Nysa-Scythopolis (Beth-Shean)*, Jerusalem.
- Berman, A. (2003). The Coins Find Catalogue. In: Segal, A., Młynarczyk, J., Burdajewicz, M., Schuler, M., and Eisenberg, M., *Hippos-Sussita – Fourth Season of Excavations (June-July 2003)*, Haifa: 89-82.
- Berman, A. (2008). Coins Catalogue. In: Segal, A., Młynarczyk, J., Burdajewicz, M., Schuler, M., and Eisenberg, M., *Hippos-Sussita – Ninth Season of Excavations (June-July 2008)*, Haifa: 143-162.
- Berman, A. (2009). Coins Catalogue. In: Segal, A., Młynarczyk, J., Burdajewicz, M., Schuler, M., and Eisenberg, M., *Hippos-Sussita – Tenth Season of Excavations (July-September 2009)*, Haifa: 157-162.
- Berman, A. (2014). The Coin Finds of Hippos-Sussita. In: Segal, A., Młynarczyk, J., Burdajewicz, M., Schuler, M., and Eisenberg, M., *Hippos-Sussita of the Decapolis: The First Twelve Seasons of Excavations 2000-2011*, Vol. I, Haifa: 278-301.
- Burnett A. (1987). *Coinage in the Roman World*, London.
- Burnett, A., Amandry, M., and Ripollès, P.P. (1992). *Roman Provincial Coinage* (Vol. I), Cambridge.
- Clark, V.A., Bowsher, J.M.C., and Stewart, J.D. (1986). The Jerash North Theater: Architecture and Archaeology 1982–1983. In: Zayadine, F. (ed.), *Jerash Archaeological Project 1981–1983*, Amman: 205–302.
- Dvorjetski, E. (2014). The Historical Geography of Sussita-Antiochia Hippos-Qal'at el-Husn. In: Segal, A., Młynarczyk, J., Burdajewicz, M., Schuler, M., and Eisenberg, M., *Hippos-Sussita of the Decapolis: The First Twelve Seasons of Excavations 2000–2011*, Vol. I, Haifa: 40–63.
- Harl, K. W. (1996). *Coinage in the Roman Economy, 300 B.C. to A.D. 700*, Baltimore and London.
- Johnston, A. (1985). The So-Called "Pseudo-Autonomous" Greek Imperials, *Museum Notes, American Numismatic Society* 30: 89–112.
- Lichtenberger, A. (2004a). City Foundation Legends in the Decapolis, *Bulletin of the Anglo-Israel Archaeological Society* 22: 23–34.
- Lichtenberger, A. (2004b). Some Remarks on the Civic Coinage of Antioch at Hippos. In: Segal, A., Młynarczyk, J., Burdajewicz, M., Schuler, M., and Eisenberg, M., *Hippos-Sussita – Fifth Season of Excavations (September-October 2004) and Summary of All Five Seasons*, Haifa: 106–122.
- Meshorer, Y. (1976). A Hoard of Coins from Migdal, *'Atiqot* XI: 54–71.
- Meshorer, Y. (1985). *City Coins of Eretz-Israel and the Decapolis in the Roman Period*, Jerusalem.
- Meshorer, Y. (1990–91). Ancient Jewish Coinage – Addendum I, *Israel Numismatic Journal* 11: 104–132.
- Meshorer, Y., Bijovsky, G., and Fischer-Bossert, W. (2013). *Coins of the Holy Land: The Abraham and Marian Sofaer Collection at the American Numismatic Society and the Israel Museum*, New York.
- Rocca, S. (2011–14). Domitian's Attitude towards the Jews, *Israel Numismatic Journal* 18: 122–145.
- Saulcy, F. de. (1874). *Numismatique de la Terre-Sainte*, Paris.
- Spijkerman, A. (1978). *The Coins of the Decapolis and Provincia Arabia*, Jerusalem.
- Syon, D. (2015). *Small Change in Hellenistic-Roman Galilee*, Jerusalem.
- Seyrig, H. (1959). *Antiquités Syriennes, 73. Temples, cultes et souvenirs historiques de la Décapole*, Syria 36: 60–78.
- Stein, A. (1990). *Studies in Greek and Latin Inscriptions on the Palestinian Coinage under the Principate*, Tel Aviv University, Unpublished dissertation.

The Mint of Antiochia Hippos (Sussita)

Yaniv Schauer

The Israel Museum, Jerusalem

yanivsc@imj.org.il

The tradition of minting city coins in the eastern Mediterranean dates back to the Persian period (beginning in the 5th century BCE) and evolved especially after the conquests of Alexander the Great and the establishment of the Hellenistic kingdoms.

During the time of the Roman Empire this phenomenon intensified because the Roman authorities granted many cities the right to mint their own coins. Apart from the economic benefits, this right augmented a city's prestige and enabled the Roman government to save the expense of minting and transporting large amounts of money.

Antiochia Hippos (Sussita), started minting its own coins several years after Syria was annexed by the Romans. Like many other cities in the Land of Israel, Syria and Transjordan, Hippos began to count its existence (its "era") from the year it began its own minting, in this case, 64 BCE. The earliest coin of Antiochia Hippos found so far, dated 38/7 BCE, is a civic issue with a bust of Tyche on its obverse and a horse (a manifestation of the city's name), on its reverse.

Coins bearing portraits of the Roman emperors were first minted at Hippos during the reign of Nero and dated to the year 67/8 CE. The mint continued to issue coins irregularly from that year until the reign of Emperor Elagabalus (218–222 CE), after which it closed.

Antiochia Hippos also issued coins with other designs, associated with its religious life and featuring Tyche, Zeus and the mythological horse Pegasus. Apart from reviewing the different coin types, the article also surveys the find spots of the coins in the surrounding region, showing that the city coins issued at Antiochia Hippos were used mainly in its immediate area.